

Mehterden etkilenmiş Avrupalı bir davulcu...

Avrupa bandosundan zenci bir zilci...

Batı'da mehter modası

EMRE ARACI *

Müziğinin, bilhassa on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda, Avrupalı besteciler üzerinde ortaya çıkan etkilerini hepimiz biliriz. Haydn'ın Askeri Senfonisi, Mozart'in Saraydan Kız Kaçırma Operası ve La Majör K. 331 piyano sonatından Rondo a la Turca'sı, Beethoven'ın Atina'nın Hareketleri başlıklı orkestra yapıtlındaki Türk Marşı ve anitsal dokuzuncu senfonisinin

a la turca'yı oluşturmak yolunda önemli adımlar atılmışlardır?

Haydn, Mozart veya Beethoven'ı savaş sırasında kale burcundan ellerinde kâğıt kalem, bir taraftan uzaktan yaklaşmakta olan bir mehter bandosuna kulak vererek, diğer taraftan aceyleyle not alıklarını hayal etmek tabii ki son derece yanlış ve saçma olur. Ancak bu üç bestecinin de Viyana sokaklarında, Türk kıyafetine bürünmüş olan askeri bandoların, Türk müziğinden esinlenerek geçit resmi yaptıklarına tanık

ku ve heyecan vermek gibi stratejik anlamda iki amacı da vardı. İrlili ufaklı değişik boylardaki davullara (büyükten küçüğe sırayla: kös, davul, nakkare), zil, zurna ve boru da eklenince o kadar kuvvetli bir vuruş oluyor ki, Alman müzikolog Christian Schubart'ın da gözlemediği gibi "bu müzik eşliğinde adımlarınızı yanlış atmak hiçbir zaman mümkün değildi".

Avrupalı bir hususu daha keşfetmeye gecikmedi; Türkler için kolektif olarak tuğ adını alan davul, zil ve at kılından püskül-

On sekizinci yüzyılda Avrupa askeri bandoları Türk kimliğine bürünmüştür. Kimi ülkeler Türk müzisyenler kullanırken kimi ülkelerde de mehter enstrümanlarını çalanlar Türk kıyafeti taşımaya özen gösterdiler. Mehter müziği, düşman saflarında korku ve moral bozukluğunu teşvik ederken kendi saflarına heyecan veriyordu.

son bölümündeki Türk varyasyonu hep burada ortaya çıkan eserler arasında belki de enmeshurlarıdır. Peki, arzu ederseniz şu noktada bu konuya ilgili olarak sık sık sorulan klasik birkaç soruyu soralım kendimize: Haydn, Mozart ve Beethoven gerçekten otantik anlamda bir Osmanlı mehter bandosu işitmışlar mıydı? Eğer böyle bir tecrübe yaşamamışlar ise, nasıl oluyor da davul, zili ve sert ritmik vuruşlarıyla mehter müziğinin karakteristiğini, otantik şekilde olmasa da, kendi üsluplarına malederek müzike belirgin bir stil olan

olmadıklarını söylemek de aynı derecede yanlış olur.

Mehter müziği Avrupalı bestecinin ciddi müzik paletine sıçramadan önce ilk olarak Avrupa'nın askeri müziğine sirayet etmiştir. Nitekim Avrupa orduları gerek Haçlı seferleri sırasında olsun gerekse Osmanlı'nın Batı cephesindeki çarpışmaları sırasında, daimi surette bu valisi müziğe maruz kalmaktuydilar. Bu yüksek sesteği gürlütülü ve canlı müziğin, düşman saflarında korkut ve moral bozukluğunu teşvik ederken kendi saflarındaki askerlere coş-

lertenmiş sancakların büyük önemi vardı ve savaşta bu tuğın düşman saflarına ele geçirilmesi bir noktada yeniliği ifade etmekteydi. Ganimetler yoluyla Avrupa ordularına geçen bu enstrümanlar zamanla Avrupa askeri bandolarının oluşumuna ve sistematik olarak Türk askeri mitzizi'nin benimsenmesine yol açtı.

On sekizinci yüzyıla gelindiğinde artık Avrupa askeri bandoları tam aplamıyla Türk kimliğine bürünmüştür. Nitekim Polonya Kral II. Augustus'a (ö. 1733) III. Ahmed döneminde hediye olarak küçük

bir mehter bandosu yollanmıştı. Bunun üzerine Rusya benzer bir talepte bulundu; İmparatorice Anne 1725 senesinde sırf bu amaçla İstanbul'a görevli olarak bir müzisyeni yolladı ve yaklaşık on, on beş Türk çalgıcı Rusya'ya götürüldü. 1741 senesinde Ritter von der Trenck ordularının başında bir mehter bandosuyla Viyana'ya girdi. Prusya da buna benzer bir mehter bandosu kurmaya çalışırsa da söylendigine göre sonuç o kadar kötü olmuştu ki kendilerine İstanbul'dan otantik bir bando yollanılmak zorunda kaldı. İngiltere'de Avrupa'nın diğer köşelerinde olduğu gibi bizzat Türk müzisyenler kullanılmadıysa da yine de mehter enstrümanları çalanların Türk kıyafetine sokuldukları dikkat çekmektedir. Buna en güzel örnek olarak 1790'lı yıllarda St. James's sarayı önünde geçit resmi yapmakta olan bir muhafiz alayı bandosunu tasvir eden gravür verilebilir.

Çağana'dan Johnny'ye...

Bugün Avrupa'nın pek çok Askeri Müzesi'nde Osmanlıların mehter bandolarından etkilenerek üretilmiş ve o dönemde bandolarında kullanılmış enstrümanlar bulunuyor. Bunlar arasında şüphesiz hilal şeklindeki yapısından ve üzerindeki minik çingiraklardan dolayı en belirgin olanı Ingilizler'in Turkish Crescent (Türk Hilali) olarak tanımladıkları çevgendir. Ingiliz Kraliyet Askeri Müzesi'nde korunmaktadır bu çeşit bir çevgenin katolog fisî şube şubligi'yi veriyor: "Gerçek adı çağana'dır ve Ingiliz askeri tarafından 'Johnny' şeklinde dönüştürülmüştür. Bu örnek İskoç Muhafaza Birlikleri tarafından 1805-1856 tarihleri arasında kullanılmıştır. Eski bir mektuptan bu enstrümanın esasen Kraliyet Topçu Birliği'ne ait olduğu ve İskoç Muhafaza Birliği'ne 1805 senesinde bulunduğu anlaşılmıyor. 1856'dan sonra kullanılmamıştır". Mehter enstrümanları Avrupa'da seyyahların da ilgisini her zaman çekti. Örneğin 1670 senesinde İstanbul'a gelen Kont Luigi Ferdinando Marsigli Osmanlı ordusuna üzerine yazdığı kitabında (Stato Militare dell'Imperio Ottomanno) mehter enstrümanlarını da yer verdi. Charles-Henry de Blainville müzik tarihi üzerinde yazdığı kitabında (Historie Générale, Critique et Philologique de la Musique) Türk müziği örnekleri içerisinde mehter marşına da bir örnek verdi.

Mehter müziğinin İngiliz bando tarihçesindeki yerini biraz daha yakinen tesbit edebilmek amacıyla geçenlerde Londra'nın güneyinde, Twickenham'daki Royal Military Music School, yani Kraliyet Askeri Müzik Okulu, Kneller Hall'u ziyaret etmeye karar verdim. Burası 1857'den bu yana İngiliz askeri bandolarına müzisyen yetiştirmektedir. Okulun dahil bu noktada Türkiye ile tarıhsel bir bağlantı olduğunu görüyorum; ancak mehter müziği ile alakalı değil. Kraliyet Müzik Okulu Kırmızı Savaşı'nın bitiminden ardından hemen bir sene sonra açılmış. Böyle bir okulun kuruluşmasına ise İngiliz bando müziği tarihçesinde The Scutari Incident denilen Üsküdar Vali'si sebep olmuş. Kırmızı Savaşı'nın ilk yıllarında değişik birliklerden bir araya getirilen İngiliz bandoları Üsküdar sahilinde büyük bir bando oluşturmuşlar ve İngiliz Milli Marşı God Save The Queen'i çalmaya başlamışlar; ancak bir anda mührüs bir skandal kopuvermiş. Her bando

millî marşı farklı bir tonaliteden çalma-ya başlamış ve operasyon utanç verici bir kakofoni ile sonuçlanmış. Bu rezaletin sonunda, savaş bitiminde belirli standartlara göre asker müzisyen yetiştirecek bir okul kurulmasına karar verilmiş. Ironik olan durum ise Boğaz'ın hemen karşı yakasında Türkler'in askeri müzik okulu olan Donizetti Paşa'nın önderliğinde Avrupai standartlarda asker müzisyen yetiştiren Muzika'yı Huma-yun'un 1828 yılından beri faaliyette olması.

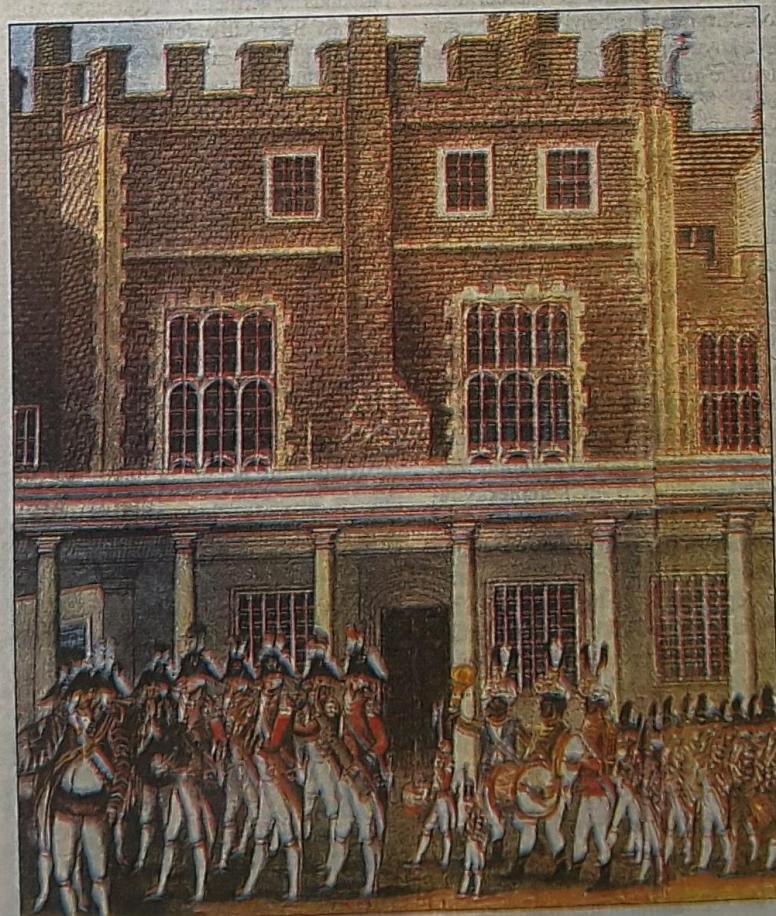
Kneller Hall malikânesi...

Kneller Hall malikânesi 1709 sene-sinde saray ressami Godfrey Kneller tarafından inşa ettirilmiştir. Dantel gibi be-yaz bordürlerle örülülmüş, kırmızı tuğla cephesi ve kuleleriyle tipik döneminin mimarisini yansitan malikâne bugün de çevreye hakkimiyetini, bütün ıhtisamını geçen asırların tarihçesini de arkasına alarak sürdürmeye devam ediyor. Bina-da müzik okulunun yanı sıra bir de mü-zik enstrümanlarından oluşan ufak bir müze var. Burada dikkatimi çeken ilk enstrüman yine bir çevgen örnegi oldu. Ancak bu mekanize bir çevgendi; en-düstri devrimi sırasında her şeye meka-nik bir kulp takan Viktorya devri zekâsı bu çevgenin çingiraklarını harekete ge-çirmek için de elle kumanda edilen, an-cak belirli çarklar vasıtasiyla çalışan bir mekanizma ilave etmişti bu tarihi Türk enstrümanına. 88. Connaught Rangers birliğine ait olan bu çevgen, söylendiği-ne göre ilk olarak Fransızlar tarafından Türkler'den ele geçirilmişti. Fransızlar Türk hilallerinin üzerine bir kartal ilave etmişler ve daha sonra 22 Temmuz 1812 tarihindeki Salamanca Savaşı sırasında enstrümanı İngiliz birliklerine kaptır-

mışlardı. Orijinalinde gümüş olan çin-giraklar sonradan pirinç çingirakları ile değiştirilmiştir. Müzeyi bana gezdirenen Binbaşı Swift, bu enstrümanın zaman zaman çeşitli konserlerde kullanıldığını da söyledi. Nitekim bir fotoğrafta mer-hum Yehudi Menuhin idaresindeki bir konserde Beethoven'ın dokuzuncu sen-fonisinin içrası esnasında kullanıldığını gördüm.

Kneller Hall'dan ayrılmadan önce sal-onların bir tanesinde şöminenin tam üzerinde asılı duran yağlıboya bırtablo dikkatimi çekti. Tûrbani, şalvarı ile Türk kıyafetleri içerisindeki zenci bir asker elinde yine bir mehter çalgısı olan bir çift zil tutmaktadır. Bu manzara pe-kala 18. yüzyıl İstanbul sokaklarında da olabilirdi. Orijinali 1832 yılında Dubois de Drahonet adında bir ressam tarafından Kral IV. William için yapılan tablonun bir kopyası da bugün Windsor Kalesi'nde asılı. Jean Baptiste adında zenci bir müzisyeni konu alan bu tablo katolog fışından anlaşıldıgına göre res-medilen müzisyen tarafından o kadar beğenilmiş ki, onun tabloya el koyması üzerine Drahonet Kral için yeni bir kop-ya hazırlayarak vermek zorunda kalmış. Kneller Hall'dan ayrılırken ve bir yanda kulaklarında Beethoven'ın Marcia alla Turca'sı yankılanırken, kültür alışverisi ve müzik etkileşimlerinin hiçbir şekilde doğal evriminden çıktılarak, politik bariyer veya siyasi hudutlar ile sınırlan-dırılamayacağına bir kere daha tanık ol-manın mutluluğunu hissediyordum. ◀

* Müzikolog, Türk Ekonomi Bankası'nın sponsorluğunda Cambridge Üniversite-si'nde araştırmalarını sürdürüyor.

1790'larda St. James Sarayı önünde bir İngiliz bandosu...